

**DUALNO OBRAZOVANJE U VISOKOM ŠKOLSTVU:
OD IDEJE DO REALIZACIJE
(ASPEKTI PRIMENE NA DEPARTMANU ZA
KOMUNIKOLOGIJU I NOVINARSTVO FILOZOFSKOG
FAKULTETA U NIŠU)**

Rezime

Dualno obrazovanje kao koncept utemeljen u okviru tehničkih nauka neophodno je graditi i u društveno-humanističkoj naučnoj oblasti. Profesionalni novinari i komunikolozi trebalo bi da budu čuvari javnog interesa, a novinarstvo potpora za razvoj demokratskog društva i transparentne politike. To zahteva odgovornog, profesionalno osposobljenog mediologa, vođenog etičkim principima, sa multidisciplinarnim znanjem sa Fakulteta, ali i iskustvom koje se stiče u redakcijama medija i reporterskim radom sa mesta dešavanja. Neraskidivu vezu obrazovanja i mediološke prakse treba učvrstiti i unaprediti, saglasno Zakonu. U radu je napravljena distinkcija značenja između dualnog obrazovanja, stručne prakse i volonterskog rada. Uz opšte naučne metode: analiza, sinteza, indukcija, dedukcija, komparacija, sačinjen je teorijski okvir rada sa uporednom analizom inostrane prakse, kao i sa istorijskim okvirom u istraživanom predmetnom domenu. Osnovnim ciljem rada – ispitivanjem stavova studenata komunikologije i novinarstva Filozofskog fakulteta Univerziteta u Nišu utvrđeno je da je većina ispitanih studenata voljna da se aspekti dualnog obrazovanja primene na ovoj Katedri, kao i u uopšte u domenu visokog obrazovanja.

Ključne reči: dualno obrazovanje, mediologija, studenti, mediji, visokoškolske ustanove.

UVODNA RAZMATRANJA

Podemo li od same definicije reči „obrazovanje“, koje možemo odrediti kao proces institucionalnog prenošenja akumuliranog znanja, vrednosti i veština posredstvom škole, uvidećemo da je nemoguće govoriti o obrazovanju, a da se ne pomene i sticanje veština kroz praktičnu delatnost. Sami počeci institucionalnog školstva datiraju od prvih decenija XIX veka, kada je u Evropi i SAD uspostavljen sistem osnovnih škola. Ovaj sistem stvoren je sa ciljem standardizacije učenja, vaspitanja dece i konstituisanja *društva znanja*. Pored toga što se institucionalno obrazovanje zasniva na usvajanju niza konvencija, kulturnih i društvenih normi, razvijanju moralnosti, ono se ogleda i u podsticanju pojedinca da razvije veštine i sposobnosti prema sopstvenim afinitetima, kako bi se afirmisao kao ličnost u društvenoj zajednici. Posredstvom obrazovnog sistema pojedinac gradi svoj identitet, ali

¹ milan.dojchinovic@gmail.com

stiče i društveni ugled afirmacijom u zajednici. Rečju, škola jača socijalnu integraciju pojedinca i uvodi mlade naraštaje u „odrasle okvire“.

„Iskustvo i frustracije su nerazdvojni pratioci obrazovanja. Oni se odnose na mnoge elemente – fizičke (fizičko vaspitanje), društvene (odnos sa drugima), mentalne (pamćenje, rasuđivanje), moralne (vrednosti, moral, religija) – i obuhvataju čitav proces obrazovanja jer, u poređenju sa životinjskim svetom, obrazovanje ljudske vrste dotiče često i područje životne nade i očekivanja.“ (Gone, 1998: 20)

Pored toga što je škola važna za razvoj identiteta, socijalnu integraciju i, uopšteno, za mentalni i duhovni razvoj individue, ona je značajna i za stvaranje radne navike kod đaka i studenata. Prema *konfliktnoj teoriji o obrazovanju*, koja školu percipira kao ideološki državni aparat, u školi se deca pripremaju za profesionalne uloge na tržištu rada. Autoritarna struktura edukatora slična je birokratskoj strukturi u firmama, a u obe se vrednuju osobine kao što su: marljivost, poslušnost, pouzdanost, efikasnost, odgovornost, savesnost, samokontrola. Iako reči „birokratski“ i sintagma „državni aparat“ ne konotiraju u pozitivnom smeru, u značenju marljivosti, vrednosti i disciplinovanja denotiraju, pak, u pozitivnom smeru kao agens socijalizacije mladih. U tom pogledu i škola je nezaobilazni faktor disciplinovanja mladih, a od velikog značaja je i kao „poligon“ za pripremu dece za uvođenje u socio-ekonomske životne tokove.

„Vladajući stav demokratskih društava stavlja naglasak na razvoj deteta i na rascvetavanje njegovih kvaliteta. Nema nimalo sumnje da je tradicionalna koncepcija, koja je obrazovanje posmatrala kao umeće uvođenja dece u prihvatanje normi određene društvene klase, još uvek prisutna.“ (Gone, 1998: 19)

Uz navedeno, neizostavno je pomenuti i značaj medijske pismenosti u doba ekspanzije digitalnih medija i novih tehnologija, što je Unesko (UNESCO) prepoznao još pre skoro četiri decenije:

„Godine 1982., Uneskov Međunarodni simpozijum za medijsko obrazovanje izdao je Grinvaldsku deklaraciju, koja je prepoznala medijsko obrazovanje kao okosnicu projekta sticanja univerzalnih političkih prava, imajući u vidu to da je život ljudi u medijski zasićenom svetu globalna stvarnost. Umesto da osuđujemo ili podržavamo nesumnjivu moć medija, kaže se u tekstu, 'treba da prihvatimo njihovu značajnu... zastupljenost u svetu kao neospornu činjenicu'. Medije valja shvatiti kao 'sredstva za aktivno učešće građana u društvu'. Medijsko obrazovanje je suštinski važno. Bez razumevanja medija, danas je praktično nemoguće ostvariti svoja građanska prava.“ (Radok, 2015: 17)

U tesnoj, korelativnoj vezi sa hipotetičkim okvirom dualnog sistema školovanja u medijskoj oblasti, nesumnjivo su postulati medijske pismenosti, koja se ostvaruje i najbolje razume upravo kroz praktičnu delatnost. Osnovni cilj medijske pismenosti jeste da osposobi auditorijum za ovlada-

davanje kritičkim veštinama koje se tiču medijske prakse. Od krucijalne važnosti je da se medijska pismenost u visokoškolskom obrazovanju primeni i kroz praktične delatnosti, o čemu će biti reči dalje u radu, a ne samo u okviru segmenata nekih drugih predmeta, kao još jedna od metodskih jedinica. Navedeno je naročito važno u vremenu u kojem informacije struje dvadesetčetvoročasovno, izazivajući digitalnu bujicu informacija, koja dovodi do „dezorijentacije“ u procesu informisanja.

Opšte-naučnim metodima, poput analize, sinteze, indukcije, dedukcije i komparacije analiziran je zakonski okvir predmetne tematike i ponuđen je hipotetički okvir za realizaciju dualnog obrazovanja u oblasti studija medija. Za potrebe istraživanja konstruisan je poseban upitnik, delom standardizovan skalom Likertovog tipa, dok su anketni rezultati predstavljene grafikonima, odnosno kvantitativno-kvalitativnom analizom. U radu je oblast novinarstva i komunikologije označena kao mediologija² (*medium* – posrednik, prenosnik, *logos* – nauka), u značenju nauke o medijima.

ISTORIJSKI ASPEKT DUALNOG OBRAZOVANJA

Posmatrano kroz prizmu istorijske perspektive antičke Grčke, jedan od najznačajnijih antičkih filozofa, Platon, isticao je važnost jedinstva teorije i prakse kada je govorio o obrazovanju. Obrazovanje je prema Platonu bilo ključno za stvaranje i održavanje Republike. Osnovno obrazovanje su, prema Platonu, sačinjavali predmeti gimnastika i muzika, koji su bili važni za samu ličnost i za konstituisanje „harmonične osobe“. Sa navršenih dvadeset godina, vršila bi se prva edukativna selekcija. Onim najboljima bila bi pružena mogućnost da izučavaju matematiku, geometriju i astronomiju, a to više obrazovanje trajalo bi do tridesete godine, nakon čega je sledila još jedna edukativna selekcija. Oni koji bi prošli tu sekundarnu selekciju, kvalifikovali bi se za izučavanje metafizike, dijalektike, logike i filozofije u narednih pet godina. Potom bi morali da zauzmu određene pozicije u vojsci na petnaest godina, i sa pedeset godina bilo bi kompletirano teoretsko i praktično znanje. Platonov sistem obrazovanja zapravo je bio preteča permanentnog obrazovanja.

Praksa (grč. *praxis*) i teorija (grč. *theorie*) dve su nerazdvojne komponente obrazovnog procesa. Digitalno doba zahteva od čoveka neprekidni rad na sebi i usavršavanje. Zarad individualnog progressa edukativni imperativ postalo je celoživotno obrazovanje. Kako navodi Kombs (Philip Hall Coombs), koncept konstantnog, celoživotnog ili permanentnog obrazovanja nastao je kao odgovor na svetsku krizu obrazovanja šezdesetih godina XX veka. Posledice ove krize ogledale su se u sve većem neskladu ekonomskog i obrazovnog razvoja društva, odnosno u pojavi novih zanimanja i poslova za koje nisu postojali obrazovni programi. (Coombs, 1968)

Iz svetske obrazovne krize, koja je tinjala šezdesetih godina XX veka, usledile su brojne polemike između pedagoga i ekonomista. Zaklju-

² Mediologiju kao nauku prvi opisuje francuski filozof i teoretičar medija Režis Debre (Regis Debray) u knjizi „Uvod u mediologiju“, ističući dva osnovna svojstva i aspekta medija – komunikaciju i transmisiju.

čak iscrpnih debati bio je da je formalno obrazovanje previše rigidno i „neosetljivo“ na brze socio-ekonomske promene. U tom periodu javila se potreba da UNESCO preduzme neke korake, što je dovelo do uvođenja termina „celoživotno obrazovanje“ i „društvo znanja“, a rasprava između ekonomista i pedagoga kulminirala je izveštajem Edgara Faura (Edgar Faure) iz 1972. godine, čiji je tekst pod naslovom *Learning to be – the world of education today and tomorrow*, označio prekretnicu u oblikovanju obrazovnih sistema, i bio preduslov za trodelnu kategorizaciju obrazovanja na: formalno³, neformalno⁴ i informalno⁵ obrazovanje.

Dualni sistem obrazovanja deo je formalnog obrazovanja – „(a) ono spada u formalno obrazovanje kojim se stiče društveno priznata diploma/kvalifikacija; (b) podrazumeva teorijsko obrazovanje u školi, a praktičnu obuku na radnom mestu; (c) ugovorom je uređen odnos između učenika i preduzeća; (d) dobija se novčana naknada za rad; (e) nadležnost u koncipiranju i realizaciji programa obrazovanja i obuke imaju škole, poslodavci i socijalni partneri (Bliem, Schmid & Petanowitsch 2014; prema Tomić i sar., 2015).

Dualni sistem stručnog obrazovanja nastao je u obrazovnom sistemu carske Nemačke. „Termin dualno obrazovanje (na nemačkom jeziku *Duale Ausbildung*) karakterističan je za zemlje nemačkog govornog područja i koristi se za označavanje prethodno opisanog modela stručnog obrazovanja (s tim da je u Austriji u upotrebi i termin *Lehre*).“ (Spasenović, 2017: 413) Ono što danas podrazumevamo pod terminom dualno obrazovanje rodilo se reformom školstva koju je vodio Georg Keršenštajner u Minhenu, krajem XIX veka. Reforma nemačkog školstva vezuje se za problematiku srednjeg stručnog obrazovanja, te se Nemačka određuje kao kolevka dualnog sistema obrazovanja.

Privredni procvat Nemačke započeo je oko 1850. godine, kada se nemačka industrija razvila iz malih zanatskih radnji u gigantska preduzeća koja su snabdevala robom, industrijskim i prehrambenim proizvodima razne vrste čitavu Evropu.

„Za potrebe nemačke industrije do kraja prve decenije XX veka razvijen je trostepeni sistem stručnog obrazovanja. Najviši, treći nivo obrazovanja stican je na tehničkim koledžima, gde je uslov za upis bila gimnazijska diploma. Koledže su finansijski potpomagale fabrike, a svršeni studenti su zapošljavani na upravljačkim pozicijama i u razvojnom sektoru. Drugi nivo činile su srednje tehničke škole za pripremu kadra, a povezivao je proizvodnju, razvoj i upravu. Učenici ovih škola nisu imali prohodnost ka tehničkom koledžu. Na prvom, najnižem nivou školovani su radnici za

³ Formalno obrazovanje definišemo kao institucionalno obrazovanje, stečeno u hijerarhijski strukturiranim obrazovnim sistemima, od predškolskog do visokoškolskog obrazovanja. Nakon svakog završenog stepena formalnog obrazovanja stiče se diploma.

⁴ Neformalno obrazovanje je neinstitucionalno obrazovanje koje se stiče ličnim angažovanjem. Cilj neformalnog obrazovanja je povećati lični nivo znanja, npr. putem pohađanja kurseva, seminara i sl.

⁵ U informalno obrazovanje ubrajaju se znanja i veštine koja su stečena svakodnevnim iskustvom. U ovaj tip obrazovanja spada i obrazovanje koje je stečeno praćenjem medija, kao i ono obrazovanje koje proističe iz porodičnog, poslovnog i prijateljskog okruženja. Često se naziva spontano obrazovanje.

produznoj. Po završetku osnovnog obrazovanja oni su stupali u zanatske škole (radionice ili fabrike) na praktičnu obuku – praksu. Paralelno s obukom pohađali su nastavu opšteobrazovnih predmeta u tzv. produžnim školama (Forbildungsschule). Oni koji diplomiraju u ovim školama imali su mogućnost da nastave obrazovanje u srednjoj tehničkoj školi. Sistem stručnog obrazovanja, danas poznat kao dualni sistem stručnog obrazovanja, utemeljen je i reformom produžnih škola koju je Keršenštajner realizovao u Minhenu.“ (Ilić-Rajković, 2015: 120-121)

ZAKONSKI OKVIR DUALNOG OBRAZOVANJA U SRBIJI

U Srbiji se o dualnom obrazovanju intenzivnije počelo govoriti od 2013. godine, kada su neke od inostranih kompanija poput: *Siemens, Continental, Delez, DM, Univerexport, Merkator, VIP*, omogućile učenicima srednjih škola da steknu i određenu praksu angažovanjem na poslovima ovih firmi.

Zakon o dualnom obrazovanju u Srbiji⁶ usvojen je 18. novembra 2017. godine, a primena ovog Zakona započela je od školske 2019/2020. godine.

Dualno obrazovanje članom 2. Zakona definisano je kao: *model realizacije nastave u sistemu srednjeg stručnog obrazovanja i vaspitanja u kome se kroz teorijsku nastavu i vežbe u školi i učenje kroz rad kod poslodavca, stiču, usavršavaju, odnosno izgrađuju znanja, veštine, sposobnosti i stavovi (kompetencije) u skladu sa standardom kvalifikacije i planom i programom nastave i učenja.*

Ovim Zakonom propisana je i nadležnost instruktora i koordinatora za učenje kroz rad kod poslodavca. Takođe članom 2, instruktor je definisan kao *lice zaposleno kod poslodavca, koje neposredno obezbeđuje da se tokom učenja kroz rad realizuju sadržaji propisani planom i programom nastave i učenja i odgovorno je da učenici steknu kompetencije propisane standardom kvalifikacije.* Koordinator učenja kroz rad predstavlja *lice zaposleno u srednjoj stručnoj školi, odnosno nastavnika praktične nastave, koji u saradnji sa instruktorom planira, prati, realizuje i vrednuje ostvarivanje učenja kroz rad kod poslodavca.*

Iako Zakon o dualnom modelu studija u visokom obrazovanju⁷ postoji, o njemu se u stručnoj javnosti malo raspravlja, dok se uopšte u javnosti gotovo i ne pominje.

U ovom Zakonu na sličan je način kao i u Zakonu o dualnom obrazovanju za srednje škole definisan i dualni model studija. U članu 2., stav 1. termin „dualni model studija“ definisan je kao: *model realizacije nastave na studijskim programima u visokom obrazovanju u kome se kroz aktivnu nastavu na visokoškolskoj ustanovi i praktičnu obuku i rad kod poslodavca*

⁶ Zakon o dualnom obrazovanju dostupan je na sledećem linku:

<http://www.paragraf.rs/propisi/zakon-o-dualnom-obrazovanju.html>

(Pristupljeno novembra 2024.)

⁷ Zakon o dualnom modelu studija u visokom obrazovanju dostupan je na sledećem linku: <https://www.paragraf.rs/propisi/zakon-o-dualnom-modelu-studija-u-visokom-obrazovanju.html>

(Pristupljeno novembra 2024.)

(u daljem tekstu: *učenje kroz rad*), *stiču, usavršavaju, odnosno izgrađuju znanja, veštine, sposobnosti i stavovi (u daljem tekstu: kompetencije) u skladu sa studijskim programom i standardom kvalifikacije.*

U nadgledanju i ocenjivanju rada studenta učestvuju „mentor kod poslodavca“ i „akademski mentor“, što je ekvivalentno poslovima i nadležnostima instruktora i koordinatora za učenje kroz rad.

U pogledu finansijskog obezbeđenja studenta, slično kao i prema Zakonu o dualnom obrazovanju za srednje škole, predviđena je naknada od 30-70% od osnovne zarade zaposlenog koji radi na istim ili sličnim poslovima.

Jedno od ključnih i najoštrijih pitanja koje se nameće kada je reč o dualnom obrazovanju u Srbiji je: da li se posredstvom dualnog obrazovanja može stvoriti prilika za zaposlenje mladih ili je ono samo mehanizam kojim se učenički/studentски kadar može iskoristiti za obavljanje poslova besplatno u korist poslodavca?

Anglosaksonski ekvivalent dualnom obrazovanju je reč *apprenticeship*. „Evropski centar za razvoj stručnog obrazovanja (Cedefop) pojam *apprenticeship* (prim. autora – dualno obrazovanje) objašnjava kao model obrazovanja u kome se sistematski, u dužem vremenskom periodu smenjuju učenje na radnom mestu i u školi, odnosno centru za obuku, gde je učenik vezan ugovorom sa poslodavcem i dobija finansijsku nadoknadu za svoj rad i gde je poslodavac odgovoran za obezbeđivanje obuke u određenoj struci.“ (Cedefop, 2014a, prema Spasenović, 2017: 413)

Konceptom dualnog obrazovanja kakav je bio predstavljen u finalnom Nacrtu zakona o dualnom obrazovanju⁸ u maju 2017. godine nije najpreciznije bio uređen odnos učenik-poslodavac u okviru obrazovno-stručne prakse. Nacrtom zakona, članom 6, bilo je predviđeno da đaci srednjih stručnih škola, pored nastave u školi rade za poslodavce u periodu od 8 do 20 časova, najviše osam sati dnevno, odnosno najviše 35 sati nedeljno. Za ovaj rad učenici imaju pravo na finansijsku naknadu u iznosu od najmanje 50% minimalne cene rada. Kako Zakonom o radu minimalna cena radnog sata iznosi 130 dinara, učenici bi trebalo da rade za 65 dinara po satu za ono što se smatra „produktivnim radom“. Međutim, kako ni kasnije u donesenom Zakonu o dualnom obrazovanju „produktivni rad“ nije definisan, niti je određeno šta se smatra pod njim, može doći do zloupotrebe učenika od strane kompanija koje bi bez kršenja Zakona mogle proizvoljno da umanjuju zaradu učenicima i da određuju kakav je to rad produktivan, a kakav nije. Naposljetku i da ga podvedu pod profesionalnu obuku koja se ne plaća, poput volonterskog rada.

Iako sintagma „produktivni rad“ nije definisana ni u samom Zakonu o dualnom obrazovanju, došlo je do nekih izmena u integralnom Zakonu kada je reč o radnom tretmanu učenika. Tako je u članu 6. finalnog Zakona o dualnom obrazovanju smanjena dnevna radna norma sa osam na šest sati, dok je na nedeljnom nivou maksimalan broj radnih sati smanjen sa 35 na 30 sati. Članom 34. povećan je i procenat neto zarade sa 50% na 70% mini-

⁸ Finalni nacrt zakona o dualnom obrazovanju dostupan je na linku: <http://www.mpn.gov.rs/wp-content/uploads/2016/06/FINAL-NACRTA-ZAKONA-O-DUALNOM-OBRAZOVANJU-12.05.2017..pdf> (Pristupljeno novembra 2024.)

malne cene rada po radnom satu. Prema tome, napredak u odnosu na Nacrt jeste načinjen, međutim diskrepanca između Zakona o dualnom obrazovanju i Zakona o radu je uočljiva.

Interesantan i ilustrativan je podatak iz nemačke automobilske industrije s kraja januara 2018. godine kada su nemački radnici u fabrikama Mercedes-Benza, Porschea, Audiya i BMW-a okupljeni u nemački sindikat industrijskih radnika održali dvadesetčetvoročasovne štrajkove zbog zahteva za povećanje plate od 8% i smanjenja broja radnih sati sa 35 na 28. Pomalo je ironično i to što su se radnici Mercedesa i BMW-a odlučili na štrajk uprkos tome što su dobili rekordan godišnji bonus od 5.700 eura po radniku.

Ovde bismo mogli postaviti pitanje da li je 30 radnih sati nedeljno, koliko je Zakonom o dualnom obrazovanju predviđeno, previše za đake, budući da pored radne obaveze u kompaniji u kojoj su angažovani moraju pripremati i teorijski deo i pohađati nastavu. U radnoj sedmici od 5 radnih dana po šest sati radnog angažovanja đaka, u kompaniji može u potpunosti zadovoljiti radnu normu jednog zaposlenog na skoro puno radno vreme.

Još jedno od pitanja za razmatranje je i to što Zakon o dualnom obrazovanju ne obavezuje kompanije da marljivim i vrednim studentima omoguće zaposlenje po završetku obrazovno-stručne prakse. Svrha ovog Zakona bi trebalo biti da se smanji stopa nezaposlenosti mladih.

Dodatno je i pitanje što Zakon o dualnom modelu studija nema usaglašene članove za Zakonom o radu, te nije najjasnije pod kojim uslovima bi studenti radili i kakvi bi mogli biti mehanizmi zaštite u slučaju povrede na radu ili prekovremenog angažovanja.

Opravdana je i bojazan roditelja o povredama na radu do kojih može doći radom u okviru sistema dualnog obrazovanja jer predmetni Zakon isključuje i primenu Zakona o penzijskom i invalidskom radu. Poslodavci su prema zakonu o PIO radu dužni da uplaćuju PIO doprinose učenicima/studentima, pošto je članom 17, stav 1, tačka 3. Zakona o PIO osiguranju propisano da učenici/studenti na praksi moraju imati uplaćene PIO doprinose kod poslodavca⁹, što Zakon o dualnom obrazovanju ne propisuje, niti je definisano ni u jednom članu.

DUALNI SISTEM OBRAZOVANJA U MEDILOGIJI

Kao što lekar mora neprestano tokom života da nadograđuje svoje znanje o novim bolestima, virusima i tretmanima pacijenata, tako i novinar mora da bude u koraku sa tehnologijom, nadograđujući se kroz informatičku pismenost i vično baratajući različitim medijskim platformama korišćenjem najsavremenijih kompjuterskih alata.

⁹ Zakon o penzijskom i invalidskom osiguranju dostupan je na sledećem linku: http://www.paragraf.rs/propisi/zakon_o_penzijskom_i_invalidskom_osiguranju.html (Pristupljeno novembra 2024.)

„Novinari zadovoljavaju dva bitna uslova kojim se definiše profesija. To je, najpre, insistiranje na profesionalizmu, tj. ponašaju i radu koji za osnovu imaju etički kodeks. Njega propisuju, a poštovanje, odnosno kršenje sankcionišu – staleške organizacije novinara. Novinari takođe ispunjavaju i kriterijum altruizma – tj. rade u interesu zajednice – što je drugi od nužnih kvaliteta profesije prema Lambertovom stavu.“ (Radojković, Stojković, 2004: 166)

Iako koncept dualnog obrazovanja nema temelje u oblasti mediologije, neophodno ga je razraditi na nivou visokog školstva i uvesti ga kao edukativni koncept koji će buduće novinare i komunikologe pripremiti za profesionalni rad na terenu. Navedeno bi moglo biti učinjeno prema već nekima modelima studentske prakse koji postoje na fakultetima, a koji se odnose na studentske radio stanice, studentske listove ili onlajn portale. Finansiranje studentskih radio stanica pri fakultetima moglo bi da bude ostvareno kroz projekte Ministarstva nauke, tehnološkog razvoja i inovacija, a kao pokrovitelji mogli bi biti označeni univerziteti i fakulteti. Dakle, već postojeće resurse trebalo bi iskoristiti i uvrstiti u sistem dualnog obrazovanja. Takođe, kroz protokole o saradnji sa medijima, studenti bi mogli ostvariti i mesečnu materijalnu nadoknadu, kroz honorare koje bi dobijali. Na taj način fakulteti bi stvorili mrežu saradnje sa određenim medijima, u kojima bi studenti sticali praksu, ali i obavljali medijske delatnosti za medije-poslodavce. Korist bi u tom slučaju bila trostrana – za studente, za fakultete i za medije.

„Kod profesionalne grupe novinara ne postoji strogo određeni nivo i vrsta obrazovanja kao neophodan, *zakonom propisan* uslov za obavljanje poslova, već se veoma visoko vrednuje praktično iskustvo.“ (Radojković, Stojković, 2004: 163)

Za studentsku populaciju jako je važno da se napravi distinkcija između volonterskog rada, stručne prakse i rada u okviru dualnog obrazovanja. Naime, *volonterizam* definišemo kao „mobilizaciju i angažovanje pojedinaca i grupa koji dobrovoljno pristaju da pruže usluge određenoj populaciji, uz adekvatnu selekciju i pripremu.“ „Volonterizam je zasnovan na idejama samopomoći, uzajamne pomoći i filantropije. Najčešće se sprovodi u verskim, humanitarnim, socijalnim kao i nevladinim organizacijama. Volonteri se vode kao neprofesionalci, ali uz dobru selekciju, pripremu, superviziju i fdbek mogu postići znatan stepen profesionalizma“. (Vidanović, 2006)

Prema navedenoj definiciji volonterskog rada, može se zaključiti da volonterski rad u medijima ne može postojati u definisanom obliku. U medijima i ne bi trebalo da rade volonteri jer je odgovornost za izgovorenu ili napisanu reč u javnoj sferi velika. Obavljati neki posao sa značajnom dozom profesionalizma znači raditi posao odgovorno. Volontirati se može na muzičkoj manifestaciji, u okviru akcije čišćenja grada ili prikupljanja materijalne pomoći u humanitarne svrhe, ali ne i u društveno odgovornim zanimanjima. Izveštavanje o svakodnevnim dešavanjima iziskuje odgovornost, profesionalnost u proceni istine i laži od koje zavisi percepcija

realnosti, jer od toga kako su prenete informacije u medijima zavisice slika koju auditorijum stice o događaju od javnog značaja. Zbog toga ne bi trebalo govoriti o volonterizmu u medijskim organizacijama, već isključivo u okvirima stručne i profesionalne prakse.

Dualni sistem obrazovanja i te kako je pogodan za realizovanje studentskog rada u medijima. Koncept dualnog obrazovanja podrazumeva sklapanje ugovora između učenika ili studenta i kompanije, odnosno poslodavca, u okviru kog se podrazumeva i izvesna novčana nadoknada. Tako bi studenti u okviru dualnog obrazovanja mogli da rade u medijima uz sklopljeni ugovor o radu u kojima bi bila naznačena satnica rada i novčano vrednovan radni sat. Na taj način bi studenti bili motivisaniji za rad, učenje i napredovanje, a medijske kuće bi dobile obrazovani kadar koji bi mogao da pomaže u realizaciji programa elektronskih medija ili u pisanju tekstova za štampane i onlajn medije. Naposletku, percepcija o obavljanju stručne prakse u medijima bila bi izmenjena, a studenti ne bi zazirali od sadašnjeg tumačenja „volonterskog“ rada u medijima kao direktne zloupotrebe pod izgovorom „profesionalne obuke“.

Na svetskom nivou, opšte tendencije u pogledu zapošljavanja u medijima su daleko povoljnije nego u Srbiji, mada je i tu izražen jedan paradoks: „Situacija u pogledu radne snage u medijima je solidna i ukupan broj zaposlenih u medijskim industrijama raste za oko tri odsto godišnje. Može, međutim, delovati iznenađujuće podatak da je broj ljudi koji rade u tim industrijama prilično mali kada se imaju u vidu velika prisutnost tih industrija u javnosti i njihov jak uticaj.“ (Poter, 2011: 214)

Promena percepcije o vrednosti mladih intelektualaca naročito je važna u trenucima kada sve veći broj mladih u nedostatku zaposlenja odlazi iz Srbije. Plaćeni rad u okviru stručne prakse ili dualnog obrazovanja ulio bi nadu mladima da ostanu i to bi predstavljalo važan faktor motivacije.

Prema istraživanju „Stručna praksa iz ugla mladih“¹⁰, autorki Aleksandre Kovačević i Ljiljane Pavlović, objavljenom 2016. godine kao publikacija koju je finansijski pomogla švajcarska organizacija „Solidar“, posmatrano prema godinama starosti u 2015. godini, polovina nezaposlenih lica (50,8%) pripadalo je dvema najmlađim starosnim grupama (15-24 i 25-34 godine).

U pomenutom istraživanju navodi se da najveći broj poslodavaca na praksu i rad sa mladima gledaju kao na najvažniju investiciju koja im omogućava da podmlade stručni kadar i na taj način obezbede novu kreativnu i inovativnu snagu koja im omogućava konkurentsku prednost na tržištu, te da poslodavci ozbiljno razmišljaju o ljudima koje primaju na praksu.

¹⁰ Istraživanje dostupno na sledećem linku:

<https://poslodavci.rs/wp-content/uploads/2016/12/Stru%C4%8Dna-praksa-istra%C5%BEivanje.pdf>

(Pristupljeno novembra 2024.)

ISTRAŽIVANJE: DUALNO OBRAZOVANJE U OBLASTI NOVINARSTVA I KOMUNIKOLOGIJE

Istraživanje realizovano za potrebe ovog rada sprovedeno je na uzorku od 183 studenta svih godina Osnovnih akademskih studija (OAS) na Departmanu za komunikologiju i novinarstvo Filozofskog fakulteta Univerziteta u Nišu.

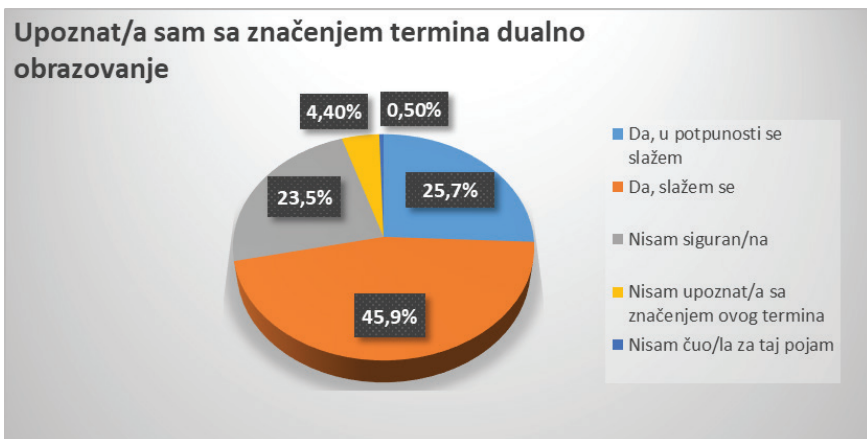
Metod rada bila je anketa, delom standardizovana skalom Likertovog tipa, a cilj istraživanja je bio utvrditi stavove studenata o dualnom obrazovanju, ispitati da li znaju šta se pod ovim terminom podrazumeva, ispitati da li razlikuju termine kao što su *dualno obrazovanje*, *volonterizam* i *stručna praksa*, kao i da li bi dualno obrazovanje doprinelo profesionalnijem radu i obrazovanju studenata, te da li smatraju da bi im posredstvom stručne prakse u okviru dualnog obrazovanja bila pružena prilika za zaposlenje. Još jedan od ciljeva istraživanja bio je da se ispita da li studenti novinarstva i komunikologije smatraju da je u ovoj branši na nivou visokog školstva potrebno uvesti dualno obrazovanje.

Rezultati istraživanja

Kvantitativno-kvalitativni prikaz

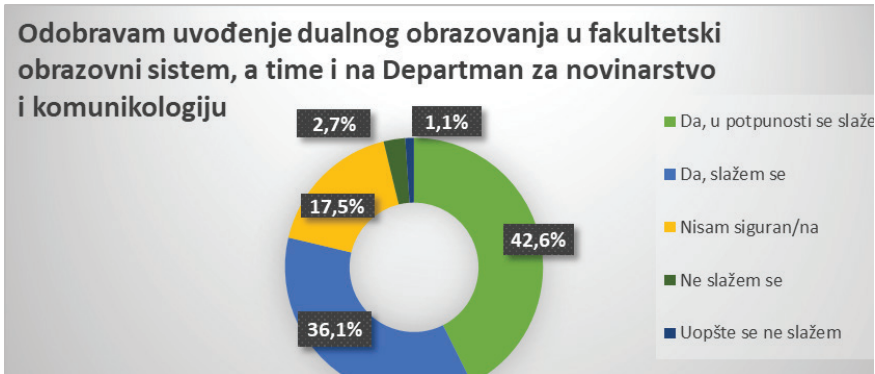
Upitnik se sastojao od 8 tvrdnji koje su zajedno sa odgovorima vizuelno ilustrovani na priloženim grafikonima.

Prva tvrdnja u anketi glasila je: *Upoznat/a sam sa značenjem termina dualno obrazovanje*. Sa ovom tvrdnjom većina studenata (45,9%) odgovorila je da se slaže, više od četvrtine studenata (25,7%) reklo je da se u potpunosti slaže, dok je približan procenat studenata (23,5%) odgovorio da nisu sigurni. Ipak, najmanji broj studenata (4,40%) rekao je da nisu upoznati sa značenjem ovog termina, dok je samo 0,5%, odnosno jedan student, rekao da nikad nije čuo za ovaj pojam. (Grafikon 1)

Grafikon 1. Značenjsko poznavanje dualnog obrazovanja

Druga tvrdnja u anketi glasila je: *Dualno obrazovanje nije isto što i stručna praksa*. Najveći procenat studenata (43,7%) odgovorio je ponudjenim odgovorom nisam siguran/na, (36,6%) studenata je reklo da se slaže, dok je po 9,3% ispitanika reklo da se u potpunosti slaže i u potpunosti ne slaže. Dvoje studenata (1,1%) reklo je da se uopšte ne slaže sa ovom tvrdnjom. (Grafikon 2)

Grafikon 2. Semantička razlika između dualnog obrazovanja i stručne prakse

Na tvrdnju: *Odobravam uvođenje dualnog obrazovanja u fakultetski obrazovni sistem, a time i na Departman za novinarstvo i komunikologiju* većina studenata (42,6%) se u potpunosti složila, a 36% studenata je reklo da se slaže. Procentualno 17,5% studenata reklo je da nisu sigurni, dok se njih 2,7% ne slaže sa navedenom tvrdnjom, a 1,1%, odnosno dvoje studenata, uopšte se ne slaže. (Grafikon 3)

Grafikon 3. Mišljenje ispitanika o uvođenju dualnog obrazovanja na nivou visokog školstva

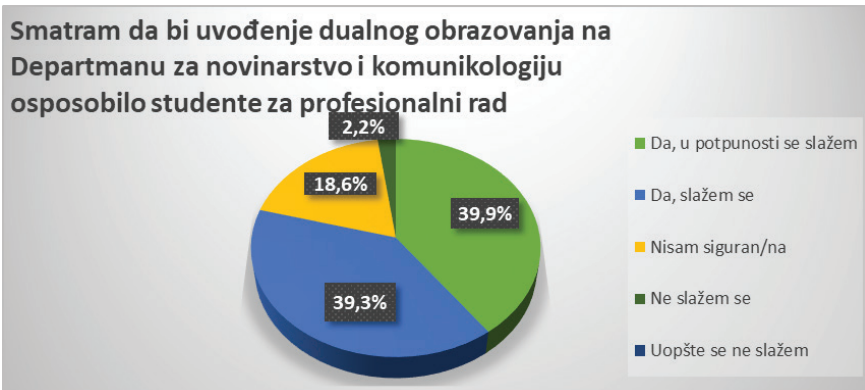
Sa tvrdnjom: *Smatram da bi uvođenje dualnog obrazovanja na Departmanu za novinarstvo i komunikologiju unapredilo kvalitet znanja studenata ovog departmana* u potpunosti se složilo 42,1% studenata. Procentualno 37,2% njih reklo je da se slaže, 17,5% je reklo da nisu sigurni, dok

je 3,3% reklo da se ne slaže. Nijedan student nije odgovorio sa uopšte se ne slažem. (Grafikon 4)

Grafikon 4. Korelativna veza između dualnog obrazovanja i kvaliteta znanja studenata

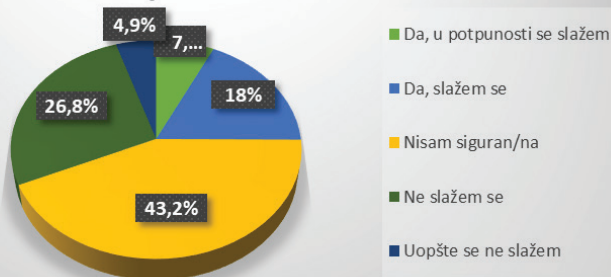
Na tvrdnju: *Smatram da bi uvođenje dualnog obrazovanja na Departmanu za novinarstvo i komunikologiju osposobilo studente za profesionalni rad* većina studenata je odgovorila da se u potpunosti slaže (39,9%) i da se slaže (39,3%). 18,6% njih odgovorilo je da nije sigurno, a 2,2% je reklo da se ne slaže. (Grafikon 5)

Grafikon 5. Korelativna veza između dualnog obrazovanja i profesionalnog rada

Na tvrdnju: *Dualno obrazovanje i stručna praksa u oblasti novinarstva su put ka iskorišćavanju studentskog kadra za neplaćeni rad u medijima* većina ispitanika je rekla da nisu sigurni (43,2%), dok je 26,8% njih odgovorilo da se ne slaže. 18% studenata odgovorilo je da se slaže, 7,1% je reklo da se u potpunosti slaže, a 4,9% se uopšte ne slaže. (Grafikon 6)

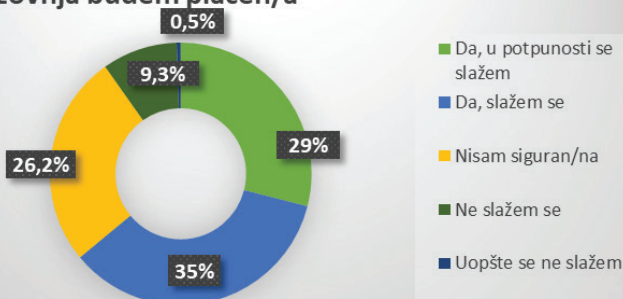
Dualno obrazovanje i stručna praksa u oblasti novinarstva su put ka iskorišćavanju studentskog kadra za neplaćeni rad u medijima

Grafikon 6. Mišljenje ispitanika o svrsi primene dualnog obrazovanja i stručne prakse

Sa tvrdnjom: *Očekivao/la bih da za rad u medijima u okviru dualnog obrazovanja budem plaćen/a* većina studenata se slaže (35%) i u potpunosti slaže (29%), dok je 26,2% njih izjavilo da nisu sigurni, a 9,3% da se ne slažu. Jedan student, ili 0,5%, je rekao da se uopšte ne slaže. (Grafikon 7)

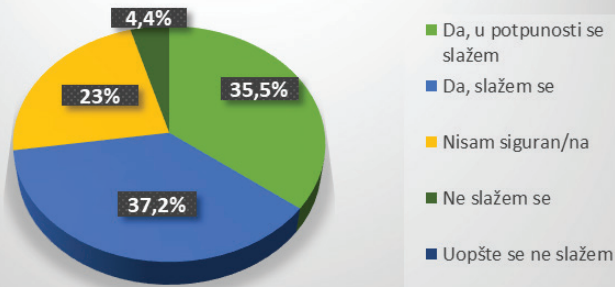
Očekivao/la bih da za rad u medijima u okviru dualnog obrazovanja budem plaćen/a

Grafikon 7. Mišljenje o novčanoj naknadi za rad kroz sistem dualnog obrazovanja

Sa tvrdnjom: *Smatram da bi rad u medijima u okviru dualnog obrazovanja stvorio mogućnost zaposlenja* većina studenata (37,2%) se složilo. Više od trećine anketiranih, 35,5% je takođe odgovorilo afirmativno i reklo da se u potpunosti slaže, a 23% je odgovorilo da nije sigurno, dok je samo 4,4% studenata reklo da se ne slaže. (Grafikon 8)

Smatram da bi rad u medijima u okviru dualnog obrazovanja stvorio mogućnost zaposlenja

Grafikon 8. Mišljenje ispitanika o mogućnosti zaposlenja posredstvom sistema dualnog obrazovanja

Kvalitativna analiza dobijenih rezultata

Od ukupnog broja anketiranih ispitanika (183 studenta prve, druge, treće i četvrte godine OAS), većina je upoznata sa značenjem termina dualno obrazovanje (71,6%), ali na tvrdnju *Dualno obrazovanje je isto što i stručna praksa* procenti odgovora „u potpunosti se slažem“ i „slažem se“ (9,3% + 36,6% = 45,9%) približno su jednaki onima koji su odgovorili sa „nisam siguran“ (43,7%). Uprkos ovoj nedoumici, većina anketiranih odobrava uvođenje dualnog obrazovanja u fakultetski obrazovni sistem, a time i na Departman za komunikologiju i novinarstvo (78,7% ispitanika), smatrajući da bi to unapredilo kvalitet stečenog znanja (79,3% ispitanika).

Tvrdnju *Smatram da bi uvođenje dualnog obrazovanja na Departmanu za novinarstvo i komunikologiju osposobilo studente za profesionalni rad* većina studenata je podržala time što je odgovorila da se u potpunosti slaže (39,9%) i da se slaže (39,3%), što je ukupno 79,2%.

Na kontra-tvrdnju i kontrolno pitanje *Dualno obrazovanje i stručna praksa u oblasti novinarstva su put ka iskorišćavanju studentskog kadra za neplaćeni rad u medijima* većina ispitanika je odgovorila da nije sigurna (43,2%), dok je 26,8% njih odgovorilo da se ne slaže.

Sa tvrdnjom *Očekivao/la bih da za rad u medijima u okviru dualnog obrazovanja budem plaćen/a* većina studenata se slaže (35%) i u potpunosti slaže (29%). Konačno, sa tvrdnjom *Smatram da bi rad u medijima u okviru dualnog obrazovanja stvorio mogućnost zaposlenja* većina studenata (37,2%) se složila. Više od trećine anketiranih, 35,5% je takođe odgovorilo afirmativno i reklo da se u potpunosti slaže.

Na osnovu razmatranja prakse dualnog obrazovanja u inostranstvu, analize Nacrta i usvojenog Zakona o dualnom obrazovanju Republike Srbije i ankete sprovedene na Departmanu za komunikologiju i novinarstvo Filozofskog fakulteta u Nišu – anketirana gotovo polovina svih studenata Osnovnih akademskih studija, može se zaključiti: dualno obrazovanje u Srbiji ne sme se ograničiti samo na najniža proizvodna zanimanja već je neophodno razmotriti ovakav vid stručne prakse i u oblasti društveno-humanističkih nauka.

ZAKLJUČNA RAZMATRANJA

Sistem dualnog obrazovanja kakav je poznat u dosadašnjim edukativnim sistemima sprovodi se u okvirima tehničkih nauka i na nivou srednje škole. Međutim, o konceptu dualnog obrazovanja u sistemu visokog školstva malo je razmatrano, te za sad promatranja i preporuke ostaju u hipotetičkim okvirima. Najpre, nedostaju debate po ovom pitanju, okrugli stolovi, seminari, a naposljetku i pravno-normativna tripartitna saglasnost na relaciji Ministarstvo-Univerzitet-Fakultet.

Mediološka oblast naročito je zahvalna za obuku studenata za rad na terenu posredstvom sistema dualnog obrazovanja. S obzirom na to da je na katedrama za novinarstvo i komunikologiju propisana i utvrđena obaveza studenata, u skladu sa bolonjskim sistemom, da umesto završnog, diplomskog rada moraju imati obavljenu stručnu praksu u medijima, mogao bi biti razrađen model prema kojem bi se praksa obavljala sukcesivno za vreme studija. Tako bi na primer, na predmetima poput: *televizijsko novinarstvo, radijsko novinarstvo, štampani mediji, novi mediji* itd. studenti mogli da učestvuju u realizaciji programa elektronskih, štampanih ili online medija, koji bi prema protokolarnoj saradnji između fakulteta i medija bili ponuđeni studentima. Za studente Komunikologije u okviru predmeta *Odnosi s javnošću, Menadžment u medijima* itd. fakulteti bi u saradnji sa medijskim organizacijama mogli da uz protokole o saradnji omogućće studentima da se iskažu u organizaciji tematskih tribina, debata ili građanskih foruma. Bolonjski sistem studiranja zahvalan je i kompatibilan sa dualnim sistemom obrazovanja, gde bi predmetni profesori vrednovali rad u medijima sa određenim brojem poena kao predispitnu aktivnost. Modeli dualnog obrazovanja iz tehničkih oblasti mogli bi biti preuzeti i primenjeni i na društveno-humanističko naučno polje. Tako bi studenti bili u obavezi da dva ili tri dana sedmično provedu u redakcijama odabranog medija. Studentski rad u medijima mogao bi biti verifikovan medijskom potvrdom, koja se uostalom i traži od studenata kako bi mogli da steknu diplomu za OAS novinarstva ili komunikologije.

Pomenute debate i okrugli stolovi ponajpre bi trebalo organizovati kako bi se Zakon o dualnom obrazovanju uskladio sa Zakonom o radu i PIO Zakonom, budući da je neusklađenost ovih zakona uočljiva, o čemu je bilo reči u ovom radu. To je glavni preduslov i *conditio sine qua non* kada govorimo o predmetnoj problematici.

Anketirani studenti pokazali su visok stepen zainteresovanosti za studiranje po modelu dualnog obrazovanja, budući da je blizu 80% ispitanih studenata odgovorilo da bi dualni sistem obrazovanja pogodovao kvalitetu studija i bio koristan u njihovom karijernom razvoju. Dobijeni rezultati ankete pokazuju i da bi studenti očekivali da budu plaćeni za rad u medijima kroz stručnu praksu (64% ispitanika je u saglasju sa ovom tvrdnjom), kao i to da 72% ispitanika veruje da bi im stručni rad u medijima kroz dualno obrazovanje pružio šansu da se u obavljanju medijskih poslova iskažu i time kvalifikuju za stalno zaposlenje, što uostalom i jeste poenta i glavni cilj čitave ideje oko dualno-sistemskog obrazovanja. Opšti utisak, proistekao i iz iskustvenog rada sa studentima u nastavi, je da im nedostaje stručna praksa za vreme studija.

Ovo istraživanje može biti inspirativno i za druge naučne discipline u okviru društveno-humanističke naučne oblasti, naročito za Pravni fakultet, na kome je rad „na terenu“, u sudnicama, podjednako važan kao i teorijska nastava. Elastičnost uma proističe iz teorijske nastave, dok se visprenost i sigurnost u radu postižu i dostižu praksom.

LITERATURA

- Coombs, P. H. *The world Educational Crisis*. New York: Oxford University Press, 1968.
- Debre, R. *Uvod u mediologiju*. Beograd: Clio, 2000.
- Faure, E., Herrea, F., Kaddoura, A.R., Lopes, H., Petrovsky, A.V., Rahnama, M., Ward, F.C. *Learning to be: The World of Education Today and Tomorrow*, 1972. Pristupljeno novembra 2024. sa linka: unesdoc.unesco.org/in/rest/annotationSVC/DownloadWatermarkedAttachment/attach_import_e97d2357-a178-4f15-9209-e45d34f5f7cd?_=001801eng.pdf?to=346&from=1
- Finalni nacrt zakona o dualnom obrazovanju*. Ministarstvo prosvete, nauke i tehnološkog razvoja, 2017.
- Gone, Ž. *Obrazovanje i mediji*. Beograd: Clio, 1998.
- Ilić-Rajković, A., „Reforma produžnih škola u Minhenu i utemeljenje dualnog sistema stručnog obrazovanja“. U *Nastava i vaspitanje*, str. 117-130. Beograd: Pedagoško društvo Srbije, 2015.
- Kovačević, A., Pavlović, Lj. *Stručna praksa: šansa za mlade, prilika za poslodavce, napredak za društvo*, 2016. Pristupljeno novembra 2024. sa linka: <https://www.poslodavci.rs/wp-content/uploads/2016/12/Stru%C4%8Dna-praksa-istra%C5%BEivanje.pdf>
- Poter, Dž. *Medijska pismenost*. Beograd: Clio, 2011.
- Radojković, M., Stojković, B. *Informaciono-komunikacioni sistemi*. Beograd: Clio, 2004.
- Radok, E. *Mladi i mediji*. Beograd: Clio, 2015.
- Spasenović, V. Z. „Dualno obrazovanje – mogućnosti, pretpostavke i izazovi ostvarivanja“. *Nastava i vaspitanje* 66, 3 (2017): 411-421.
- Tomić, M., Spasenović, V. Hebib, E. „Dualni model srednjeg stručnog obrazovanja: primer Austrije“. *Nastava i vaspitanje* 64, 1 (2015): 131-144.
- Vidanović, I. *Rečnik socijalnog rada*. Beograd: Autorsko izdanje, 2006.
- Zakon o dualnom obrazovanju*. Službeni glasnik, broj 6/2020.
- Zakon o penzijskom i invalidskom osiguranju*. Službeni glasnik, odluka US, broj 86/2019.

WEB IZVORI:

www.unesco.org
www.paragraf.rs
www.mpn.gov.rs
www.b92.net
www.poslodavci.rs

**DUAL EDUCATION IN HIGHER EDUCATION: FROM IDEA TO
REALIZATION
(ASPECTS OF APPLICATION AT THE DEPARTMENT OF
COMMUNICOLOGY AND JOURNALISM)**

Summary

As a concept associated mainly with technical sciences, dual education should also be developed in the socio-humanistic scientific field. A professional journalist should be a guardian of the public interest, and journalism a support for development of a democratic society and a transparent policy. This requires a responsible, professionally trained journalist, guided by ethical principles, with multidisciplinary knowledge from the University, as well as the experience gained in media redactions and by reporting from the scene. The unbreakable bond of education and journalistic practice should be strengthened and improved, in accordance with the Law. In this paper a distinction of meaning between dual education, professional practice and volunteer work was made. Along with general scientific methods: analysis, synthesis, induction, deduction, comparison, a theoretical framework of work was made with a comparative analysis of foreign practice, as well as with the historical framework in the researched subject domain. The main goal of the paper - examining the attitudes of students of communication and journalism at the Faculty of Philosophy, University of Nis, it was determined that most of the surveyed students are willing to apply aspects of dual education at this Department, as well as in higher education.

Key words: dual education, mediology, students, media, high education institutions.